

KAKO SE (NE) IZGUBITI U BIBLIJI

POSTANAK 1–12: BIBLIJA U MALOME

ERVIN BUDISELIĆ

IZDAJE Biblijski institut, Kušlanova 21, Zagreb
GRAFIČKO OBLIKOVANJE Iva Đaković
LEKTURA Sanja Matasić
TISAK Kerschoffset d.o.o.
GODINA IZDANJA 2021.

Ako nije drugačije navedeno, svi biblijski citati korišteni
su iz Biblije u izdanju Kršćanske sadašnjosti iz 2006. g.

ISBN 9789538003226
CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 001111732.

SADRŽAJ

UVOD, 7

I. POGLAVLJE Zemlja kao Božji hram, 13

II. POGLAVLJE I stvori Bog muško i žensko, 25

III. POGLAVLJE Počinak – slika Božje vlasti, 45

IV. POGLAVLJE Nebeska obitelj i duhovno ratovanje, 59

V. POGLAVLJE Borba sjemena (Post 3,15), 73

VI. POGLAVLJE Babilon – kraljevstvo zla, 89

VII. POGLAVLJE Abraham: narod, zemlja,
blagoslov, ime, 103

DODATAK: Nastanak knjige, 121

UVOD

Ne postoji knjiga koja je utjecajnija od Biblije. No ta je ista Biblija nastajala tijekom stoljeća, i to u prostoru, vremenu i kulturama koje su nama nepoznate ili slabo poznate. Da ne spominjemo jezike na kojima je napisana. Stoga, nije neobično da se vjernik, kada uzme Bibliju, suočava s nebrojnim izazovima čitanja.

Primjerice, nedavno sam na internetu naišao na pitanje: “Odakle da počnem čitati Bibliju?”, a odgovor je glasio: “Započnite čitati Bibliju od Novog zavjeta.” Logika odgovora glasila je da je osobi, koja ništa ne zna o Bibliji, lakše započeti s Isusom nego sa Starim zavjetom iliti hebrejskom Biblijom.¹ Jasna mi je poanta odgovora, ali... Prva rečenica u novozavjetnom kanonu glasi: “Rodoslovlje Isusa Krista, sina Davidova, sina Abrahamova” (Mt 1,1). Marko, pak, započinje

¹ Za Stari zavjet koristim izraz “hebrejska Biblija” zato što ga smatram teološki ispravnijim. Novi zavjet, primjerice, nigdje ne koristi izraz “Stari zavjet” za prvi dio Biblije. Najbliže tomu dolazi Pavao u 2. Korinćanima 3,14, kada koristi izraz “Stari zavjet”, misleći pritom vjerojatno na Petoknjžje. Moguća nazivlja za Stari zavjet su: “Stari zavjet”, “hebrejska Biblija”, “Prvi savez”, “židovska Pisma” te “Tanak”. Za više o navedenoj problematici, vidi: Stephen B. Chapman. 2016. “Collections, Canons and Communities”, u: Stephen B. Chapman i Marvin A. Sweeney (ur.). *The Cambridge Companion to the Hebrew Bible/Old Testament*. NY: Cambridge University Press, str. 28–54.

svoj dokument izjavom: “Početak Radosne vijesti o Isusu Kristu, Sinu Božjemu. Kao što je pisano kod proroka Izaije: ‘Evo, ja šaljem pred tobom svoga glasnika da ti pripravi put.’” (Mk 1,1–2). U oba slučaja Novi zavjet jasno daje do znanja da je nastavak starozavjetne priče. Da bi osoba kvalitetnije i cjelovitije shvatila ono što Isus čini i govori, mora razumjeti što je rekao prorok Izaija te tko su bili David i Abraham. Drugim riječima, početi čitati Bibliju “napola” jest kao početi gledati neki film napola. Može se gledati, ali trebat će više vremena da se pohvataju svi konci i nijanse prethodnih događaja i radnji.

Nadalje, tu je i činjenica da Isus, kao temelj svojeg nauka, koristi hebrejsku Bibliju i samim time njezino nepoznavanje otežava nam razumijevanje Isusova učenja.² To nerazumijevanje potom se često nadomješta razumijevanjem koje dolazi iz našeg konteksta (tzv. naočale našega vremena), što nas u konačnici vodi do toga da, ili pogrešno tumačimo Novi zavjet, ili ne vidimo svu dubinu koja stoji iza nekog teksta. I konačno, čitanje Biblije “napola” može nas dovesti do krize vjere zato što se slika Isusa iz Novoga zavjeta često smatra različitom (ili ponekad radikalno drukčijom) od slike Boga u hebrejskoj Bibliji. I dok Isus govori o ljubavi i miru, Bog u hebrejskoj Bibliji ubija egipatske prvorodence, zapovijeda pogubljenje nekih poganskih naroda, jednom proroku nalaže da oženi prostitutku itd. Stoga, netko se može pitati

2 “Biblija” rane Crkve također je hebrejska Biblija. Kada u 2. Timoteju 3,10–17 spominje svoju službu i poučavanje, Timotejev odgoj u vjeri od djetinjstva, i sve to povezuje s “mudrošću za spasenje po vjeri u Krista”, također spominje “Sveta pisma” – izraz koji se odnosi na hebrejsku Bibliju.

govori li Biblija o dva Boga – jedan je Bog Staroga, a drugi je Bog Novoga zavjeta ili se možda dolaskom Isusa na Zemlju Bog nekako “obratio” od bijesa i srdžbe koja ga je krasila u Starome zavjetu?³

Zbog ovih i drugih razloga, ključno je naglasiti, a što je ujedno i ključna misao ove knjige: “Biblija je jedna priča!” To znači da je teže, ali isplativije početi čitati Bibliju od Postanka jer već u prvih nekoliko poglavlja Bog nam kroz svoju riječ nudi svoje naočale, svoje tumačenje svega što postoji i svoje gledište stvarnosti. Propuštajući taj uvod, mogli bismo se dovesti u situaciju da nam kasnije ne bude jasno zašto se nešto događa i što to točno Bog čini i zašto. Naravno, moguće je i da krenete čitati Bibliju otpočetka, dakle od Postanka, i kako prolazite stranicama, sablaznite se raznim stvarima na koje naiđete ili čak možda i onime što sam Bog čini i govori. No, unatoč tomu, to nije razlog da obraćena osoba ne počne čitati Bibliju otpočetka, jer ako je točno ono što tvrdim, da je Biblija jedna priča, onda postoji razlog zašto je u obliku kakvom jest. Da je bolje drugačije, nema sumnje da bi nam Bog dao svojevrсни *Idiot’s Guides* – sažeti i osnovni prikaz onoga što trebamo znati o nekoj temi

3 Tim Mackie u jednom svome predavanju govori kako crkve na vjeronauku često djeci prikazuju “friziranu” verziju Staroga zavjeta i idiličnu sliku starozavjetnih likova. No što se događa kada ta ista djeca uzmu nefriziranu Bibliju u ruke, koja je lišena toga da se iz nje ispuštaju neki “nezgodni” dijelovi, i počnu čitati o surovj stvarnosti koja se tamo nalazi? Primjerice, o Noi kojeg Jahve iskoristi da spasi ljudski rod pa se onda on napije i razgoliti? Ili o Lotu, kojeg kćerke napiju i s njime legnu u postelju? Ili o levitu koji svoju inoću daje ljudima da je siluju pa je onda razreže na dijelove i pošalje po raznim dijelovima Izraela? Primjera ima podosta... Prema Timu Mackieu, jedna od posljedica jest mogući gubitak vjere.

ili temama. “Čovjek živi o svakoj riječi koja izlazi iz Božjih usta”, a ne od poznavanja 3,5 biblijska retka ili 30% Biblije.⁴

Ova je knjiga stoga usmjerena na prvih 12 poglavlja Knjige Postanka. Budući da u prvih 12 poglavlja Biblije dobivamo osnovne obrise radnje koja će se protezati kroz cijelu Bibliju, njihovo ispravno razumijevanje daje dobre preduvjete za ispravnije i zdravije razumijevanje Božje objave. Stoga, namjera ove knjige jest identificirati odabrane ključne biblijske teme, koje se nalaze u Postanku 1–12, te pokazati kako se razvijaju u Bibliji i međusobno isprepliću. Jer, možda nije pretjerano reći da se cijela Biblija u sažetom obliku nalazi u prvih 12 poglavlja Knjige Postanka. Čak i da od Biblije imamo samo to, mogli bismo razumjeti osnovne obrise onoga što Bog želi učiniti u ovome svijetu. Jer, tih 12 poglavlja sadrži “sjeme” raznih tema koje će kasnije proklijati kako se biblijska priča bude nastavljala i razvijala...

Stoga, pridružite mi se na stranicama ove knjige u istraživanju pradávnih povijesti koja nas još i danas oblikuje, bez obzira na to vjerujemo li u otkrivenje dano u Bibliji ili ne.⁵ U prvome poglavlju dat ćemo odgovor na pitanje *zašto* je Bog stvorio Zemlju, a u drugom poglavlju bavimo se pitanjem muško-ženskih odnosa, ističući kako je Bog stvorio muškarca i ženu kao

jednako vrijedne, ali s različitim ulogama. Treće je poglavlje usmjereno na pitanje sedmoga dana – dana počinka te se razmatra važnost ideje počinka, kako u stvaranju tako i kroz cijelo Pismo. Četvrto, peto i šesto poglavlje bave se temom sukoba. Četvrto je poglavlje usmjereno na pobunu nebeskih bića, peto poglavlje razrađuje ideju “sukoba sjemenâ” na temelju Postanka 3,15, a šesto je poglavlje usmjereno na pobunu u Postanku 6, posebice na Postanak 11 i ideju Babilona u Bibliji. Posljednje, sedmo poglavlje, razmatra važnost Abrahama u Božjem planu spasenja i ističe kako je Abraham Božji odgovor na sve zlo koje je nastalo između Postanka 3 i 11.

4 “Sveto pismo također ima svoju radnju, ali mnogim je ljudima baš tu radnju teško prepoznati i shvatiti. Ako ne uspijevamo shvatiti radnju Svetoga pisma, izgubimo se u beskrajnim rodoslovljima, imenima i bitkama pa zatvorimo Bibliju i ostavimo je na polici te tako nikada ne upoznamo Božju priču i svoje mjesto u njoj”. Tim Gray i Cavins. 2018. *Hoditi s Bogom*. Split: Verbum, str. 10.

5 Da ne bude zabune: ova je knjiga napisana za vjernike, no one realnosti o kojima Biblija govori, utječu na sve ljude, bilo da su oni toga svjesni ili ne.

ZEMLJA KAO BOŽJI HRAM

Čitajući o tome kako su kršćani u Korintu izvodili jedan drugog na sud, uvijek sam zamišljao da se tu radi o nekoj zgradi u koju su dvije stranke u sporu ušle da bi dobile pravdu. I iako sam bio u Korintu i stajao na mjestu gdje se nalazila *bema*, ili mjesto gdje su se odvijala saslušanja i presude, tek sam nedavno postao svjestan da se to sudište uistinu odvijalo na *otvorenome*, odnosno naočigled svih u Korintu. Naime, *bema* nije nešto što se nalazi u zgradi suda, dvorana br. 6, već na gradskome trgu. To je kao da si uzeo svoje prljavo rublje i pokazao ih svima da ga vide. No cijelo sam vrijeme čitao taj tekst kao da se radi o sporu koji se odvija u nekoj *zgradi*, a ne na *otvorenome*.

Zašto ovaj primjer? Zato što pokazuje u kojoj je mjeri naše tumačenje Biblije uvjetovano našom kulturom i vremenom u kojem živimo. Stoga, u velikoj mjeri kršćani danas čitaju zapis o stvaranju kroz naočale svoga vremena. Prema tim naočalama smatra se da nam Bog u zapisu o stvaranju otkriva *kako* je stvorio nebo i zemlju. No čitajući stvaranje na taj način promiče nam činjenica da Božja namjera nije bila otkriti nam kako je i kada Bog stvorio nebo i Zemlju, već *zašto*. Bogu je bilo važnije otkriti nam *zašto* nebo i Zemlja postoje, a ne toliko *kako* su nastali. Jer, što nam vrijedi

znati kako je nešto nastalo ako ne znamo u koju svrhu se to *nešto* koristi?⁶

SEDA M DANA STVARANJA

Zapis stvaranja neba i Zemlje počinje izvještajem o postojanju neba i Zemlje i prije sedam dana stvaranja. No, prije tih sedam dana, zemlja je izgledala ovako:

*U početku stvori Bog nebo i zemlju.
Zemlja bijaše pusta i prazna;
tama se prostirala nad bezdanom,
i Duh je Božji lebdio nad vodama.*

POST 1,1

Pojmovi poput “pusta”, “prazna”, “tama”, “bezdan” i “vode” ukazuju nam da Zemlja i nebo već postoje, ali ako to stanje iz Postanka 1,1 usporedimo s onime što nastaje nakon sedam dana stvaranja, možemo reći da se nalaze u stanju bez reda i poretka. Drugim riječima, nebo i Zemlja postoje, ali nemaju nikakvu formu, sadržaj ni funkciju. Znači li to da Bog nije

6 Ovakva razlika u čitanju zapisa stvaranja u velikoj mjeri odražava razliku između hebrejske i grčke misli. Sukladno tomu, “Grk” nastoji analizirati ne bi li shvatio i ovladao nečime (“znanje je moć”), a biblijskom autoru nije toliko važno *kako* je nešto nastalo, već *s kojom svrhom*. Uzmimo na primjer čekić i lopatu: oba alata sastoje se od drvenog i metalnog dijela, ali jedan služi za zabijanje čavala, a drugi za kopanje zemlje. Moguće je lopatom zabijati čavle, a čekićem kopati zemlju, no da biste ih znali ispravno koristiti, morate prvo znati njihovu svrhu. Znati od čega se lopata i čekić sastoje ne daje nam nužno odgovor na pitanje koja je njihova svrha. Moj je dojam da većina ljudi upravo traži to: svrhu i smisao života.

stvorio nebo i Zemlju iz ničega (*ex nihilo*)? Ne! Bog je stvoritelj materijalnog svijeta, ali očito je da nam autor Postanka u prvi plan ne stavlja pitanje materijalnog postanka svemira (kako, kada i koliko dugo je Bog stvarao nebo i Zemlju), već njegove funkcije.

Ako promotrimo dane stvaranja, vidljivo je da u prvih tri i pol dana stvaranja Bog ne stvara ništa novo, već uzima postojeće i daje mu funkciju. U prvome danu Bog *rastavlja* tamu od svjetla, u drugome danu Bog *rastavlja* vode, a u trećemu danu Bog sakuplja vode na Zemlji i rastavlja ih od kopna. Polovinom trećeg dana Bog stvara nešto novo – zelenilo na zemlji (Post 1,11). Četvrti dan Bog stvara sunce, mjesec i zvijezde, peti dan stvara stanovnike mora i neba, a šesti dan stvorene su kopnene životinje i čovjek. Možemo reći kako Bog u prva tri dana stvara prostore ili *staništa* koja onda u narednim danima stvaranja ispunjava *stanovnicima*.

STANIŠTA		STANOVNICI	
1.	PROSTOR ZA SVJETLO I PROSTOR ZA TAMU	SUNCE, MJESEC I ZVIJEZDE	4.
2.	NEBESKI SVOD I VODE	ŽIVOTINJE U VODAMA I ZRAKU	5.
3.	MORA I ZEMLJA, STVARANJE BILJAKA NA ZEMLJI	ŽIVOTINJE NA ZEMLJI I LJUDI	6.
DANI		DANI	

I, konačno, imamo i sedmi dan koji je također dio stvaranja, ali ni u tome danu Bog ne stvara ništa novo, već nalazimo sljedeći zapis:

Tako bude dovršeno nebo i zemlja sa svom svojom vojskom. I sedmog dana Bog dovrši svoje djelo koje učini. I počinu u sedmi dan od svega djela koje učini. I blagoslovi Bog sedmi dan i posveti, jer u taj dan počinu od svega djela svoga koje učini. To je postanak neba i zemlje, tako su stvarani.

POST 2,1–4

Ako nam autor Postanka želi saopćiti materijalni postanak neba i Zemlje, tj. kako, kada i koliko je Bog stvarao nebo i Zemlju, to ne radi dobro jer u četiri i pol dana od sedam zapravo nemamo zapis materijalnog stvaranja, tj. Bog ne stvara nešto iz ničega. No što imamo? Imamo spomen BROJA SEDAM i pojam “POČINAK” ili “šabata”⁷ i te dvije stvari ključne su za razumijevanje izvještaja o stvaranju.

Broj sedam

Važnost je broja sedam vidljiva tek ako uzmemo kanonski pristup Bibliji kao jednoj priči. Drugim riječima, ono što se dogodilo na početku, postavlja pozornicu za ono što će se tek dogoditi, a ono što se dogodilo u sredini, ili na kraju, svoje značenje dobiva iz onoga što je već bilo. Broj sedam susrećemo u zapisu stvaranja

i puno nam je lakše shvatiti njegovo značenje ako promotrimo kada se opet u Bibliji pojavljuje broj sedam. Na taj način možemo lakše shvatiti značenje broja sedam u Postanku 1–2.

Među ostalim, broj sedam u Bibliji se javlja u kontekstu izgradnje Božjeg prebivališta. U Izlasku 29,35 prilikom izgradnje svetišta vidimo da posveta Arona i njegovih sinova za svećenike traje sedam dana, a u Izlasku 29,37 i Levitskom zakoniku 8,11 žrtvenik se također posvećuje sedam dana. Kada govorimo o Salomonovu hramu u 1. Kraljevima 6,38, vidimo da je hram građen sedam godina; svečanost posvete hrama održana je u sedmom mjesecu (1 Kr 8,2 i 2 Ljet 7,8–9), a svečanost posvete hrama trajala je sedam dana (2 Kr 8,65 i 2 Ljet 7,8–9).

Počinak

Još jedan pojam koji zahtijeva kanonski pristup jest pojam “počinak” ili “subota”. Bog je Židovima naložio da drže subotu (Izl 20,8–11; Pnz 5,12–15). Znakovito je da se u Izlasku zapovijed o suboti temelji na činjenici da je i Bog uzeo subotu sedmog dana stvaranja, a u Ponovljenom je zakonu povezana s izbavljenjem iz Egipta. No temelj za držanje subote nalazi se u stvaranju, a ne u izbavljenju iz Egipta, što je važno jer je izbavljenje iz Egipta, koliko god to bio veličanstven i formativan događaj u izraelskoj povijesti, samo sjena i odraz one “stvaralačke” subote u Postanku 2.

U pokušaju da shvatimo značaj te stvaralačke subote, potrebno je dodati još jedan kamenčić u ovaj mozaik. Naime, tekstovi kao što su Psalam 132,8.14 ili 1. Ljetopisa 28,2 govore nam da je hram mjesto prebivanja Boga, tj. da Bog *počiva* u

⁷ Zanimljivo je da sedmom danu, za razliku od ostalih šest, nedostaje govor o završetku tog dana.

hramu – a počinak je slika subote, odnosno sedmog dana. I sada, kada i to znamo, ove dijelove možemo spojiti u jednu cjelinu.

Sedam + počinak = hram

Namjera izvještaja o stvaranju u Postanku 1 i 2 jest da nam prikaže zašto je Bog stvorio nebo i Zemlju. Odgovor glasi: Zemlja je stvorena kao Božji hram – mjesto gdje On prebiva.⁸ Sedam dana stvaranja povezano je s posvetom hrama – mjesta gdje prebiva Bog, i kada On uđe u posjed, to znači da je sve *na svome mjestu*, sve je onako kako *treba biti* i sve je onako kako *Bog želi*, a Bog nad svime vlada. John Walton će stoga o broju sedam reći sljedeće:

Prva po redu je zanimljiva činjenica da broj sedam prožima zapise o stvaranju hramova u drevnom svijetu i u Bibliji. Dakle, sedam dana stvaranja, koji opisuju početak svega u Postanku, sadrže dozu familijarnosti koja teško može biti slučajna i koja nam otkriva nešto o sedmodnevnoj strukturi Postanka 1, a koja nam nije ranije bila poznata i koja nije uočljiva modernim čitateljima. Znači, ako je Postanak 1 tekst koji govori o stvaranju hrama, tih sedam dana mora biti shvaćeno u poveznici s nekim aspektom uspostave hrama. Što ti dani uspostave imaju sa stvaranjem? Koja je poveznica?

⁸ Za sažetak, paralela između izvještaja o stvaranju i izgradnje Šatora sastanka te paralela između Edena i Šatora sastanka, vidi: Seth Postell, Eitan Bar, Erez Soref. 2017. *Reading Moses, Seeing Jesus*. Wooster: ONE FOR ISRAEL Ministry and Weaver Book Company, str. 50–53.

Ako Postanak 1 predstavlja zapis materijalnog postanka, tada ne bi bilo nikakve poveznice. No, kao zapis funkcionalnog podrijetla svemira, koncept stvaranja i uspostave hrama idu ruku pod ruku.⁹

Što se tiče ideje počinka, Walton ističe kako božanstva počivaju u hramu i jedino u hramu budući da su hramovi izgrađeni s tom svrhom. A što se tiče značaja počinka, Walton će istaknuti sljedeće:

Što ideja božanskog počinka ili odmora podrazumijeva? Većina nas poima odmor kao odvajanje od skrbi, briga i životnih zadaća. Padaju nam na pamet stvari poput spavanja ili popodnevnog drijemeža. Ali u drevnome svijetu odmor je rezultat riješene krize ili postizanja stabilnosti, kada su “stvari sređene”. Posljedično tomu, normalna rutina života može biti uspostavljena i u njoj se može uživati. Za božanstvo, to znači da je uspostavljeno normalno funkcioniranje svemira pa tako se na odmor gleda više kao na djelovanje bez zapreka nego na isključivanje od obveza.¹⁰

I to je zapravo slika sedmog dana, tj. počinka, jer se sve što je stvoreno nalazi u stanju počinka budući da Bog vlada nad svime. Zato je Bog naložio Židovima držanje subote budući da je izbavljenje iz Egipta korak bliže vraćanju stvorenja u stanje počinka. Zato Isus, kada u Mateju 11,28–30 upućuje svoj spasiteljski poziv, poziva ljude na subotu, počinak, spokoj:

⁹ John Walton. 2009. *The Lost World of Genesis One: Ancient Cosmology and the Origins Debate*. Downers Grove: IVP, str. 86–87.

¹⁰ Ibid., 71–72.

Dodite k meni svi koji ste izmoreni i opterećeni i ja ću vas OKRIJEPITI. Uzmite jaram moj na sebe, učite se od mene jer sam krotka i ponizna srca i naći ćete POKOJ dušama svojim. Uistinu, jaram je moj sladak i breme moje lako. MT 11,28–30

Stvaranje neba i Zemlje završava počinkom, no nakon toga stvari kreću nizbrdo. Zemlja više nije Božji hram jer čovjek, koji je postavljen kao slika Božja, pobunio se protiv Boga, što dovodi do poremećenih odnosa na svim razinama. No Bog želi iznova vratiti svoje stvorenje u stanje počinka i zato u povijesti spasenja izbavljenje iz Egipta, držanje subote ili pak Isusov poziv na počinak, izričaji su jedne te iste Božje namjere i služe kao najava onoga konačnog spasenja.

VAŽNOST IDEJE HRAMA U BIBLIJI

Postanak započinje s prekrasnom slikom Boga koji stvara ovu Zemlju kao svoj hram – mjesto gdje prebiva.¹¹ Padom čovjeka u grijeh, čovjek postaje odvojen od Boga, istjeran iz Edenskoga vrta (Post 3,23–24) i put koji vodi k stablu života je zapriječen. No to nije konačno stanje stvari budući da

¹¹ “Doista, izvještaj o stvaranju jedna je prekrasna pjesma u prozi, a njezina svrha nije pružanje znanstvenih podataka, nego iznošenje jednoga dubokog teološkog razmatranja o činu stvaranja. I u opisu stvaranja i u Psalmu 104 nebesa se zamišljaju kao svod, a zemlja počiva na stupovima upravo zbog toga što pjesnik želi dočarati *smisao* stvaranja, ukazujući nam na činjenicu da je stvorenje jedan hram u kojem je naša svrha davati hvalu i slavu Stvoritelju”. Gray i Cavins. *Hoditi s Bogom*, str. 17.

vidimo kako Bog kroz cijelu Bibliju nastoji biti prisutan na Zemlji, vratiti čovjeka u svoju prisutnost i proširiti svoju vlast na cijeli svijet i svemir.

U tom svjetlu trebamo promatrati Šator sastanka koji nije ništa drugo nego mjesto sastanka čovjeka i Boga, točka u kojoj se spajaju nebo i Zemlja. Stoga i čitamo u Izlasku 40,34–35 kako je slava Jahvina ispunila Šator. Sada, gdje god Izraelci idu, oni nose to Svetište i Bog prebiva među njima.

Nadalje, Salomonov je hram također mjesto gdje se spajaju nebo i Zemlja i ista stvar se događa i tamo: slava Jahvina ispunjava taj Hram (2 Ljet 7,1–2), Bog se nastanjuje u njega (2 Ljet 6,1–2) i Njegovo ime tamo prebiva (2 Ljet 20,9). Izgradnjom Hrama možemo reći da Božja prisutnost postaje vezana uz Hram, ali i zemlju (tlo). Stoga će Aramejac Naaman u 2. Kraljevima 5,17 ponijeti sa sobom izraelsko tlo da se na njemu klanja Jahvi, Bogu izraelskom.

Isusovo utjelovljenje ili “ušatorenje” (Iv 1,14) predstavlja do tada najradikalniji izraz Božje želje da prebiva s ljudima budući da nakon dugo vremena Bog opet “hoda zemljom” (Post 3,8). Na tome tragu nalazi se i molitva “Oče naš” koja u sebi sadrži ovu nit vodilju:

*Dođi kraljevstvo tvoje! Budi volja tvoja
kako na nebu tako i na zemlji!* MT 6,10

I dok kršćani često smatraju kako se spasenje sastoji od našeg odlaska na Nebo, Biblija govori o dolasku Neba na Zemlju, kao o nečemu što Bog u konačnici želi ostvariti. Punina kraljevstva dolazi s drugim Kristovim dolaskom, no što Crkva treba raditi do tada? Ova molitva podrazumijeva Božje djelovanje

u ostvarivanju tog cilja, ali, kao što to tvrdi Kenneth Bailey, istovremeno nalaže uključenost vjernika u tom nastojanju:

- Bog donosi svoje kraljevstvo, a ja u tome sudjelujem hrabro i ponizno.
- Bog želi ispuniti svoju volju, a na meni je da otkrijem što je Božja volja i ispunjavam je.¹²

Budući da je to tako, kršćani se ne bi trebali opravdavati ili ispričavati što traže i nastoje da se u ovome svijetu uspostavi Božja vlast u životima ljudi. Bog želi vladati u pojedincima, obiteljima, gradovima, selima, državama... Želi preko svog naroda proširiti svoj pobožni utjecaj na sve. I to što Isus nalaže, to nije nikakva novina, već izvire iz činjenice Božjeg stvaranja ovoga svijeta. Pavao će stoga reći:

Zatim će doći svršetak, kada preda – pošto uništi svako poglavarstvo, svaku vlast i silu – kraljevstvo Bogu i Ocu. Da, on mora kraljevati, dok “ne podloži svoje neprijatelje pod svoje noge”. Neprijatelj koji će posljednji biti uništen jest smrt. 1 KOR 15,24–26

Ideja hrama dalje se nastavlja u Novome zavjetu činjenicom da Bog više ne prebiva u hramovima građenima ljudskom rukom, već sada živi u ljudima (1 Kor 3,16). No vrhunac te ideje dolazi na kraju Biblije u viziji Otkrivenja 20–22, koja govori o konačnoj Božjoj pobjedi očitovanoj u silasku nebeskog Jeruzalema

s Neba na Zemlju. I tada se ispunjava izvorna Božja nakana stvaranja Zemlje:

I opazih kako “Sveti grad” – novi “Jeruzalem” – silazi od Boga s neba, opremljen “poput zaručnice koja je nakićena” za svoga muža. Tada čuh jak glas što dolazi od prijestolja kako viče: “Evo stana Božjega među ljudima! On će stanovati s njima: oni će biti njegov narod, i on sam, Bog bit će s njima.” OTK 21,2–4

Iako je Zemlja nekoć bila Božji hram, a sada to nije, Bog nije odustao od toga jer sve što Bog radi, radi zato da uglavi sve u Krista (Ef 1,10).¹³ I to je nit koju ćemo susretati kroz cijelu Bibliju: Zemlja je bila Božji hram, i to će opet biti... no, gdje je u toj priči čovjek?

¹² Kenneth E. Bailey. 2008. *Jesus Through Middle Eastern Eyes: Cultural Studies in the Gospels*. Downers Grove: IVP, str. 105.

¹³ Zanimljiv tekst nalazi se u Otkrivenju 22,14: “Blago onima koji ‘peru svoje haljine’ tako da dobiju pravo na ‘stablo života’ i da mogu ući u grad na vrata!” To je zapravo ponovna uspostava Edenskog vrta.

I STVORI BOG MUŠKO I ŽENSKO

U judaizmu postoji molitva koju, naravno, mole muškarci, a koja glasi: “Blagoslovljen si, Gospode naš Bože, kralju svemira, što me nisi stvorio kao ženu.” I dok našim zapadnjačkim ušima to može zvučati sablažnjivo i ponižavajuće, ova molitva, prema nekim tumačenjima, odaje priznanje ženama za njihov udio u životu i terete s kojima se moraju nositi.¹⁴ U ondašnjoj izraelskoj kulturi žene su bile te koje su obavljale kućanske poslove, skrbile o djeci, donosile vodu, pa ako tu još pribrojimo rađanje djece i mjesečnice, postaje jasno zašto je postojala takva vrsta molitve i zahvale muškaraca. Ja ne donosim sud o tome je li tadašnji položaj žena u Izraelu bio pravedan ili ne (posebice u svjetlu današnjeg trećeg vala feminizma i rodne ideologije – trendova u svijetu koji brišu biološke i ine granice između muškaraca i žena), ali je znakovito da je izvorno Bog stvorio dvoje različitih, ali jednako vrijednih ljudskih bića. Zašto?

¹⁴ Eliezer Segal. “Who Has Not Made Me a Woman. My Jewish Learning.” *My Jewish Learning*. (<https://www.myjewishlearning.com/article/who-has-not-made-me-a-woman/>).

Biblija nam otkriva da je Bog čovjeka stvorio na svoju sliku (Post 1,26). Govoreći o “slici Božjoj”, možemo reći kako su i muškarac i žena jednako nosioci te slike. Biti na sliku Božju jest ono što razlikuje čovjeka od životinja i biljaka. Nadalje, biti na sliku Božju, znači da je čovjek u nečemu poput Boga te nije moguće biti djelomično na sliku Božju: ili jesi ili nisi. No što taj izraz točno znači? Teolozi obično govore da biti na sliku Božju znači: posjedovanje inteligencije, sposobnosti razmišljanja, osjećaja, mogućnosti zajedništva s Bogom, samosvijesti, sposobnosti jezika/komunikacije ili pak slobodne volje. No problem jest taj što i neljudska bića posjeduju neke od tih sposobnosti i karakteristika, iako ne u istoj mjeri kao i čovjek. Umjesto prijevoda “na sliku Božju”, hebrejski jezik podržava i prijevod “kao slika Božja”.¹⁵ Na taj način, naglasak nije na promišljanju u kojoj mjeri sam ja poput Boga, sličan Njemu i što nam je zajedničko, već se radi o našoj ulozi i funkciji za koju smo stvoreni, a stvoreni smo da odražavamo Boga, tj. da budemo njegovi predstavnici na Zemlji.¹⁶

15 Za više o ovoj temi, vidi: Michael Heiser. “Image of God” (<https://drmsb.com/wp-content/uploads/2015/05/Image-of-God-LBD.pdf>).

16 “Što znači ta ideja da smo stvoreni ‘na sliku Božju’ *b’tzelem elohim*? Osobi ondanjeg vremena božja ‘slika’ označavala bi njegova fizičkog predstavnika na Zemlji. Idoli su bili slike bogova, kao i fizički objekti štovanja, poput sunca ili mjeseca. Kraljevi su također često bili smatrani ‘slikom’ bogova – predstavnicima bogova na Zemlji te se smatralo da bogovi vladaju nad svojim narodom preko kraljevih zapovijedi. Čini se da je ta ideja prisutna u Postanku jer, nakon što je rečeno da je čovjek stvoren kao slika Božja, čovjeku se daje zadaća vladanja Zemljom (Post 1,28). Bog nam je dao zadaću da budemo nositelji Božje prisutnosti, ispunjavajući njegovu volju prema ostatku stvorenja.” Lois Tverberg. 2019. “To Be the Image of God.” *En-Gedi Resource Center* (<https://engediresourcecenter.com/2019/06/11/to-be-the-image-of-god/>).

Budući da na početku Biblije imamo dva komplementarna izvještaja o stvaranju, postoje i dvije komplementarne svrhe stvaranja čovjeka. Prema Postanku 1, Bog je istovremeno stvorio i muško i žensko – čovjeka – da bude *kao* njegova slika te da podredi sebi Zemlju (Post 1), a prema Postanku 2, stvorio je prvo muškarca, da čuva i obrađuje vrt, a kasnije mu je kao pomoć u toj zadaći stvorio i ženu. Ako promotrimo zadaću danu u Postanku 1, *čovjek* (muško i žensko) je taj koji treba “biti gospodar” (heb. *rāḏāh*) nad životinjama (Post 1,26), ima zadaću biti plodonosan, množiti se i tako “napuniti” (heb. *mālē*) Zemlju i sebi je “podložiti” (heb. *kāḥaš*) te njome “vladati” (heb. *rāḏāh*) (Post 1,28). No sve ove zadaće i nalozi započinju i mogući su zbog Božjeg blagoslova (“I blagoslovi ih” heb. *wayḇḇārek* (Post 1,28)) jer On omogućuje plodonost, ispunjavanje i vladanje Zemljom.¹⁷ Zadaća čovjeka u Postanku 2 ponešto je drugačija. Ovdje je stvoren “čovjek” (heb. *ādām*) sa zadaćom da “obrađuje” (heb. *āḇaḏ*) i “čuva” (heb. *šāmar*) vrt. Dakle, s jedne strane imamo istu zadaću podlaganja zemlje, a s druge strane, zadaću brige o vrtu.¹⁸

17 Adam – pojam koji označava čovječanstvo, muško i žensko, načinjen na sliku Božju je – kralj. Terminologija koja se koristi da opiše vladavinu i prevlast čovječanstva, koja mu je dana stvaranjem, koristi se na drugim mjestima za opis vladavine kraljeva, jezik koji se “slučajno” koristi u nekim poznatim mesijanskim proročanstvima. Vidi: Postell, Bar, Soref. *Reading Moses, Seeing Jesus*, str. 49.

18 Moguće je tumačenje prema kojem se čovjekova zadaća u Postanku 1 promatra kao kraljevska budući da se glagol *rāḏāh*, između ostalog, koristi za opis vladavine kralja (1 Kr 4,24; Ps 72,8; 110,2; Iz 14,6; Ezek 34,4), a u Postanku 2 kao svećenička budući da se isti glagoli iz Postanka 2,15 (*āḇaḏ* i *šāmar*) koriste za opis levitske službe u Br 3,7–8; 8,26; 18,5–6. Na tome tragu Wright isto tako zaključuje da je odnos čovjeka prema Zemlji kao kombinacija funkcije kralja i svećenika: vladati i brinuti se. Vladanje pripada kralju, a služenje i čuvanje među glavnim su zadaćama svećenika u odnosu prema svetišću u >

Iz ovoga slijedi da, govoreći o stvaranju Neba i Zemlje, pored Neba,¹⁹ možemo govoriti o još tri različite lokacije: a) Zemlji; b) Edenu – kao jednom dijelu Zemlje; c) vrtu (heb. *gan*), kao dijelu koji se nalazi unutar Edena (Post 2,8). Važno je, stoga, istaknuti da *Zemlja* i *Edenski vrt* nisu istoznačnice, tj. cijela Zemlja nije Edenski vrt: a) Biblija smješta Edenski vrt na točno određenu geografsku lokaciju (Post 2,8–14); b) zadaće koje Bog daje čovjeku u odnosu na Zemlju i u odnosu na vrt nisu iste; c) nakon što se čovjek pobuni protiv Boga, Bog ih šalje i tjera izvan Edenskog vrta, što ukazuje na to da je vrt u Edenu posebno mjesto na Zemlji, no sada je pristup tome mjestu čovjeku zabranjen (Post 3,23–24). No jezikom Postanka 3,23–24, Jahve se još nalazi tamo.

VAŽNOST PORETKA STVARANJA MUŠKARCA I ŽENE U BIBLIJI

Prije pada

Budući da ćemo se u ostatku poglavlja baviti pitanjem kako Biblija gleda na muško-ženske odnose, razmotrimo još dodatno pitanje poretka stvaranja muškarca i žene. Činjenica je da se u Postanku 1,26–27, kada Bog stvara čovjeka, koristi hebrejska riječ *ādām*, koja obuhvaća i “muško” (heb. *zākār*)

▷ Hramu. (Christopher J. H. Wright. 2006. *The Mission of God: Unlocking the Bible's Grand Narrative*. Downers Grove: IVP Academic, str. 415.)

¹⁹ Nebeskom dimenzijom pozabavit ćemo se nešto kasnije.

i “žensko” (heb. *neqēbāh*). No u Postanku 2 riječ *ādām* koristi se samo za “čovjeka”, a “žena” (heb. *iššāh*)²⁰ je stvorena tek u Postanku 2,21–22. Lois Tverberg to pojašnjava:

Bog iz Adama uzima *echat mitzelotav* – doslovno “jednu od njegovih strana” – slika koja nam poručuje kako je Bog podijelio Adama napola i od jedne njegove polovice stvorio Evu. Adam je tada opisuje kao “kosti od mojih kostiju, meso od mojeg mesa”, a ne kao “jednu od mojih kostiju”. To je slika gdje je jedan čovjek podijeljen na muškarca i ženu tako da bi mogli imati međusobno zajedništvo. Komplementarnost između muškarca i žene nasljedna je u smislu da su nastali tako što su prvo bili razdvojeni, tako da jedan nadomješta ono što drugome nedostaje. I to rješava tajnovitost teksta. U Postanku 1,27 Bog je stvorio muško i žensko, a u Postanku 2,24 čini se da je Eva stvorena nakon Adama. Kako to može biti? Budući da su oboje predstavljeni u prvome licu, a žena se pojavljuje nakon što je odvojena od muškarca. Na temelju toga, tijekom cijele priče, riječ “adam” je općeniti pojam koji označava “čovjeka”, ne specifično muškarca. U Postanku 5,2, jasno se kaže: “... stvorio je muško i žensko. A kad ih je stvorio, blagoslovi ih i nazva – čovjek [adam]”.²¹

AKO SPOJIMO OVE DVIJE SLIKE, ONDA DOLAZIMO DO SLJEDEĆEG: u Postanku 1 muškarac i žena stvoreni su istovremeno i dijele istu zadaću. U Postanku 2, budući da je čovjek sam, Bog mu prvo stvara životinje, a u konačnici, da

²⁰ Tek se u Postanku 2,22–23 prvi put pojavljuju pojmovi *iššāh* “žena” i *iš* “muškarac”.

²¹ Tverberg. 2019. “To Be the Image of God”.

ne bude sam, stvara mu pomoć kao što je on (Post 2,18.20) te njih dvoje tvore “jedno tijelo” (heb. *ləḇāšār eḥāḏ*). No iz teksta je jasno da je zadaća čuvanja i obrađivanja vrta dana muškarcu, a žena mu je stvorena kao pomoć u toj zadaći. On je taj koji prima zapovijed o zabrani uzimanja plodova sa stabla spoznaje dobra i zla (Post 2,15) te je kasnije prosljeđuje svojoj ženi. Da, nalog ispunjavanja i podlaganja *zemlje* muškarac i žena dijele zajedno, ali očito je da je *vrt* to posebno mjesto zajedništva koje predstavlja izvor za izvršenje naloga ili mandata danog u Postanku 1,28, a tu čovjek ima prvenstvo (autoritet) nad ženom, dok je žena stvorena kao pomagačica u obrađivanju i čuvanju vrta.²² S druge strane, zbog značenja riječi *adam*, možemo reći da je i ženi posredno dana ta ista zadaća jer se još uvijek nalazi u *Adamu*. Dakle, s jedne strane imamo istu zadaću podlaganja *zemlje*, no s druge strane, zadaća brige o *vrtu* je na muškarcu, a žena je pomoćnica u toj zadaći iako je i ona primateljica istoga buduću da se nalazi u *Adamu*.

Autoritet muškarca nad ženom vidljiv je i u davanju imena prije (Post 2,23) i nakon pada (Post 3,20). Još i prije nego što je žena bila stvorena, Bog je u Postanku 2,19 pred Adama doveo životinje koje je stvorio da ih on imenuje. No Adam je, također, onaj koji imenuje i svoju ženu. U Postanku 2,23 imamo slučaj gdje *adam*, nakon što Bog stvori ženu, “ženu” naziva *iššāh*, a “muškarca”, tj. sebe, *iš*. Nakon što su istjerani iz Edenskog vrta, u Postanku 3,20 *āḏām* svoju *iššāh* naziva *ḥawāh*, tj. “Eva”, što je zanimljivo jer se riječ *āḏām* sada koristi za muškarca (ne za

ljudski rod općenito). Žena dobiva naziv Eva, čime se naglašava njezina majčinska uloga, a ta je pak uloga povezana s mandatom iz Postanka 1,28 o plodnosti i podlaganju zemlje.

HEBREJSKA RIJEČ	ZNAČENJE
āḏām	OZNAČAVA LJUDSKI ROD (MUŠKO I ŽENSKO ZAJEDNO: POST 1,26–27; 5,2), ALI I OSOBU MUŠKOG RODA – ADAMA (POST 2,23)
iš	MUŠKARAC
iššāh	ŽENA
ḥawāh	EVA
zākār	MUŠKO
nəqēbāh	ŽENSKO

Nakon pada

Pogledajmo sada neke izabrane biblijske tekstove koji nam govore o muško-ženskim odnosima nakon pada.

(1) Postanak 3,16

I dok je prije pada stanje muško-ženskih odnosa postavljeno u redu i poretku Božjem,²³ nakon pada “kola kreću nizbrdo”.

22 Primat Adamove uloge u vrtu vidljiv je i u Novome zavjetu. Tako, primjerice, Pavao u Rimljanima 5, kada govori o padu u grijeh, navodi Adama kao onoga koji je odgovoran za to. Eva se ne spominje jer je Adam onaj koji je odgovoran za vrt i, samim time, snosi odgovornost za pobunu i pad.

23 Još jednom: 1) Muškarac i žena jednako dijele zadaću iz Postanka 1,28. 2) U pogledu vrta, Adam je stvoren prvi, njemu je dana zadaća čuvanja i obrađivanja vrta, a žena mu je dana kao pomoć. 3) Adamov autoritet nad životinjama očituje se u njihovu imenovanju; Adamov autoritet nad ženom očituje se u njezinu imenovanju prije i nakon pada.